

Het memorandum¹ werd niet alleen door het Episcopaat maar ook door alle protestantse kerkgenootschappen goedgekeurd, zij het met één uitzondering: de Christelijke Gereformeerde Kerk. Deze ontbrak dan ook op het appèl toen Schrieke op 5 januari '42 behalve mgr. van de Loo afgevaardigden van zeven protestantse kerkgenootschappen ontving. Het memorandum werd hem overhandigd. Daarin werd op 'de schier volslagen rechteloosheid' gewezen. Hierop volgde een passage over de Jodenvervolging die met terughoudendheid geformuleerd was:

'De Kerken treden voor dit ogenblik niet in beoordeling van het antisemitisme dat zij overigens op Christelijke grondslagen principieel verwerpen; zij wensen evenmin in debat te treden over de politieke maatregelen *in het algemeen* tegen de Joden. Zij willen zich bepalen tot het feit dat in de loop van 1941 talrijke Joden zijn gevangen genomen en naar elders gevoerd, terwijl sedert officiële mededelingen omtrent ontstellend hoge sterftegevallen onder deze gedeporteerden zijn ingekomen. De Kerken zouden schromelijk tekortschieten, indien zij niet van de Overheid verlangden dat aan deze maatregelen paal en perk worde gesteld. Dit toch is een eis van Christelijke barmhartigheid.'

Tenslotte werd geprotesteerd tegen het feit 'dat de nationaal-socialistische levensbeschouwing wordt *opgedrongen* van overheidswege'. Met dit alles werden, aldus de conclusie, 'de gerechtigheid, de barmhartigheid, de vrijheid van levensovertuiging . . . aangerand.' Daarvan wensten de kerken te getuigen jegens de secretaris-generaal van justitie en al zijn ambtgenoten; zij vroegen tenslotte een audiëntie aan 'bij de hoogste Duitse autoriteit die over deze dingen beschikt.'

Scholten lichtte dit memorandum mondeling toe. Schrieke antwoordde dat niet het college van secretarissen-generaal maar de *Reichskommissar* verantwoordelijk was voor hetgeen geschiedde; hij vreesde dat de kerken 'zich verzetten tegen wat een onverbiddelijke en onverzettelijke historische ontwikkeling' was: 'ze zijn', zei hij, 'als een man die op de spoorrails blijft lopen terwijl een trein in aantocht is' – maar hij zou het memorandum aan zijn collega's doorgeven en een audiëntie bij Seyss-Inquart aanvragen.

Die audiëntie vond zes weken later plaats: op 17 februari '42, daags na het bericht van de val van Singapore. De voorbereiding was niet zonder strubbelingen verlopen: Seyss-Inquart had geweigerd, Scholten als woordvoerder van de Nederlandse Hervormde Kerk te ontvangen; sterker nog: hij had Scholten enkele dagen in arrest laten stellen en hem vervolgen een

¹ Tekst in Touw: *Het verzet der Hervormde Kerk*, dl. II, p. 57–59.